

ИНОВАТИВНИ ПРАКТИКИ ЗА ОНЛАЙН УНИВЕРСИТЕТСКО ПРЕПОДАВАНЕ

доц. д-р Катя Михайлова

Университет за национално и световно стопанство

INNOVATIVE PRACTICES FOR ONLINE TEACHING AT UNIVERSITY

Assoc. Prof. Katia Mihailova, PhD

University of National and World Economy

Резюме: Статията представя резултати от научно изследване, целящо да изведе и опише иновативни методи за онлайн университетско преподаване, прилагани от преподавателите в онлайн семестрите по време на пандемията от 2020-2022 г. За набиране на първична информация са използвани следните методи: наблюдение, систематичен преглед чрез Google, съдържателен анализ. Представеното тук изследване е част от научноизследователския проект: „Онлайн университетското обучение: студентската, преподавателска и управленска перспектива“, финансиран със средствата от целевата субсидия за НИД на УНСС по договор № НИД НИ – 24/2020.

Ключови думи: *онлайн обучение, университет, иновативни методи, университетско преподаване, видеолекции, видеоучебник.*

Abstract: The article presents the results of a scientific research aimed at deriving and describing some innovative methods of online university teaching, applied by professors in online semesters during the 2020-2022 COVID-19 world health crises. The research applies the following methods for gathering of empirical information: observation, systematic review through Google, content analysis. The presented research is part of the research project: „Online university education: the student, teaching and management perspective“, financed by UNWE following the Contract № NID NI - 24/2020.

Keywords: *online learning, university, innovative methods, university teaching, video lectures, video textbook.*

Въведение

Трите семестъра, които преживяхме по време на пандемията от CoVID-19 (летен семестър на 2019-2020, зимен и летен на 2020-2021), оставиха разнообразни модели за онлайн университетско обучение. Българските университети избраха най-различни форми за провеждане на онлайн обучението – чрез размяна между преподавателите и студентите на текстове и други документи по

имейл, чрез педагогическа комуникация през социално-медийни платформи като Facebook и Messenger, през комуникационни платформи като Skype, Viber, през платформи за електронно обучение като Moodle, MS Teams, Zoom, Google Meet. Технологично опосредено преподаване от дистанция чрез Moodle, така нар. дистанционно обучение като форма вече беше известно и апробирано. Университетското преподаване, при което педагогическата комуникация между преподавател и студенти се осъществява чрез популярни социални медии, което също е вариант на дистанционно обучение, е форма на преподавателска иновация в условия на принудително онлайн обучение. Обект на представеното тук изследване са именно иновативните форми на университетско преподаване, които се проявиха по време на принудителните онлайн семестри през пандемичните 2020 – 2021 г. Изследването тръгва от хипотезата, че в стресовата пандемична ситуация и при наложената социална изолация, университетските преподаватели мобилизират креативното си мислене, за да намерят педагогически подходи, чрез които ефективно да преподават учебното съдържание. Хипотезата се ражда въз основа на лични преподавателски наблюдения на реакциите на колегите по време на извънредното положение и последвалата епидемична ситуация. А също и върху резултатите от онлайн анкетите, които проведохме през втората седмица на онлайн обучението и по време на първата онлайн сесия през 2020 г., за да проверим нагласите на студентите и преподавателите от УНСС към онлайн обучението (Михайлова, Мирчев, 2021). Изследването е реализирано чрез прилагане на систематичен преглед чрез Google по ключови думи „онлайн преподаване“, „онлайн лекции“, „онлайн университет“, „видео лекции“ в периода септември – декември 2022 г. Освен това са използвани и възможностите на наблюдение с участие за идентифициране на иновативни преподавателски практики. Приложени са и елементи на съдържателен анализ за изследване на идентифицираните единици за изследване – а именно факти, показващи новаторски подходи за университетско онлайн преподаване в пандемична ситуация.

Теоретична рамка

Няма съмнение, че пандемията и принудителните онлайн семестри изискаха от нас преподавателите бърза и ефективна адаптация. Ние трябваше да покажем, че има как да се справим с извънредността на ситуацията и да справянем на студентите си и техните семейства. Защото да преподаваш онлайн в условия на пандемия, не означава буквално да си прочетеш лекцията пред компютъра или да покажеш няколко предварително подготвени изображения (снимки, графики, РРТ слайдове, видеоклипове) на аудитория от студентски аватари и тук-там живи студенти. От нас се искаше да съхраним височината на духа, който единствено успяваше да ни изведе над злокобните вечерни

справки на НОЩ (Национален оперативен щаб¹). Изпълнението на подобна задача предполага като първа стъпка бърза социална адаптация на преподавателите към епидемичната обстановка и новата онлайн форма на обучение.

Част от университетите дадоха възможност на преподавателите сами да избират чрез каква комуникационна платформа и как да проведат онлайн лекциите. При това решение има преподаватели, които си самоосигуриха достъп комуникационните платформи за видео конферентни разговори в групи до 100 души, за да обезпечат технологично учебния процес. Да си самоосигуриш обучителната платформа е същото като да си самоосигуриш учебната зала и необходимата материална база за провеждане на традиционните лекции. Материалното обезпечаване на образователния процес е и винаги е било задължение на работодателя, на университета и вероятно е коректно и в условията на онлайн семестри и сесии да се очаква от работодателите да имат този ангажимент. Особено когато онлайн обучението е принудително и не е свободен избор на преподавателите и студентите.

Друга част използваша единна платформа с осигурен достъп на всички участници в онлайн семестъра чрез лични акаунти на преподаватели и студенти. УНСС беше първият български университет, който успя да организира онлайн обучение с възможност за видео и аудио връзка, спазвайки установеното учебно разписание и график. Това беше управленска иновация, която преподавателите и студентите единодушно и екипно подкрепиха и доразвиха.

„Иновация“ е дума с положителни конотации в нашата културна среда. Асоциира се с нещо добро и положително, което води до развитие. Едновременно с това иновацията може да се прояви и форми на социално девиантно поведение извън нормативното очакване. Тук иновацията се употребява в положителния регистър на нейния смисъл и още в качеството ѝ на една от петте форми за социална адаптация, дефинирани от Робърт Мъртън (Merton, 1968). Останалите са: съответствие – индивидът напълно се синхронизира с изискванията на новата социална среда; ритуализъм – поведение, придържащо се към традиционните, установените нормативни очаквания и отхвърлящо заместилите ги и наложен нов ценностен порядък; ритризм (примирение) – проявява се чрез пасивна нагласа и поведение поддържащо новия ред; бунт – отхвърляне на ценностите на средата и предложените средства за утвърждаването им, изповядване на индивидуални ценности и намиране на алтернативни средства за утвърждаването им.

Формите на адаптация „ритуализъм“, „ритризм“, „бунт“ по скоро нямат потенциал да предизвикат положителен ефект по отношение на онлайн преподавателската работа в условия на социална изолация. Ритризмът (примирение) е диаметрално противоположна форма на позитивната свобода, сво-

¹ Заповед на министър-председателя за създаване на Национален оперативен щаб № Р-37, 26.02.2020 <https://coronavirus.bg/bg/231>

бодата да създавам, която именно беше необходима по време на пандемията, за да поддържа височината на духа. Ритуализмът, т.е. придържането към установените модели за традиционно преподаване в аудитория, не можеше да даде добри резултати, тъй като дали ни харесва или не, образователната среда по време на пандемията рязко се промени, за да се съхрани живота и здравето на хората. С бунт беше безсмислено дори и да се опитва адаптация към пандемичната онлайн образователна среда.

Най-добър ефект по отношение на социалната адаптация на преподавателите към новата и стресова онлайн обучителна среда би могло да даде съчетанието между формите „съответствие“ и „иновация“. Съответствие, доколкото е необходимо хармонизиране на човека със средата, но без да се стига до личностно обезличаване. Тази хармония на човек и общество беше необходима като фон, на който да се разгърне иновацията. Иновативното мислене, чийто продукт е иновационната дейност, е изключителна задача на университетското образование.

Върху търсене на практически проекции на това съчетание в онлайн преподавателската работа е фокусирано представеното тук изследване.

Възниква следващият въпрос. Иновация, но каква? Със сигурност иновация, която води до възходящо личностно развитие, а не до затъване в социални девиации. Следователно, търсят се новаторски преподавателски подходи, които да развият нови умения, чрез които студентите да влязат в съответствие с дигиталното комуникационно пространство, в което учат, работят и живеят, и същевременно с това да не излизат от академичните норми за обучение.

Иновативни форми

Голяма част от преподавателите, работещи със специализираните платформи за онлайн обучение, разнообразиха онлайн лекциите си със:

- Систематизирани статични или анимирани презентации на лекционното съдържание;
- Различни видове изображения: статични – снимки, графики, мемета; динамични – кратки видеоклипове, филми;
- Музика и звукови ефекти.

Пандемията затвори книжарниците и библиотеките и в спешен порядък, бяхме принудени да дигитализираме учебните материали, с които работим, за да могат да бъдат използвани от студентите в тяхната самоподготовка. В тази форс-мажорна дигитализация на учебни материали – статии, студии, части от монографии и учебници, не бе повдигнат въпроса за авторските права и интелектуалната собственост върху дигитализираните и разпространявани сред студентите учебни материали. Всичко изведнъж стана на всички, споделено и общодостъпно, каквото би трябвало да е познанието. Голяма част от дигитализираните по време на пандемията материали са все още свободно достъпни в интернет.

Забележителна иновативна форма са интерактивните учебници. Четири такива учебника бяха разработени за целите на онлайн обучението по време на пандемията. Достъпни са в платформата за дистанционно обучение на УНСС Moodle (Пейчева, 2019). Всеки от тях представлява електронна книга, но не книга в Pdf формат, каквито често четем. Pdf книгите са статични текстове, създадени от автора. Електронната книга е динамична. Изградена е върху идеята за активност и възможността за реактивност на читателя. В този ред в структурата на интерактивните учебници са ясно разграничени две части:

- Първата представлява учебния материал чрез текст, изображения, аудиовизия;
- Втората е изградена от учебни задачи в най-различни форми – кръстословици, интерактивни пъзели, тестове, които студентите решават в самия интерактивен учебник.

Подобна идея и проект за електронен интерактивен учебник „Медиите като маска и регулацията – лицето зад маската (проект за е-учебник по регулация на медиите)” бе представена през 2013 г. от Катя Михайлова на научна конференция на БСУ на тема „Знанието – традиции, иновации и перспективи” (14.06.2013 г.). По-късно, през 2014 г. е-учебникът бе напълно разработен като учебно съдържание и публикуван на интернет платформа, позволяваща интерактивност. Получи четири положителни рецензии (проф. д.п.н. Галя Христонова, проф. д-р Маргарита Пешева, доц. д-р Андрей Бунджулов, доц. д-р Живко Драганов), но не бе приет като университетско интерактивно учебно пособие и съдържанието му бе трансформирано в традиционната форма на университетски учебник на хартиен носител (Михайлова, 2016). Изглежда, че тогава 6 години преди принудителната „всеобща дигитализация“ на висшето образование по време на пандемията от 2020-2022 г. времето на този тип образователна иновация все още не беше дошло. Все пак, всяка иновация, за да бъде възприета, освен да е смислена, трябва да е представена на общността във време и форма, в които общността да може да я възприеме.

Принудителните онлайн семестри родиха и друг тип иновация в университетското пространство. Това са академичните видеолекции. Видеолекциите са широко използвани в частните школи за неформално обучение, в бизнес компаниите за обучение на персонала и в други подобни извънуниверситетски среди. По време на пандемията, те като форма на онлайн обучение влязоха и в университета. „Видеолекциите“ като преподавателска иновация са идентифицирани чрез медиен мониторинг в социалната медия YouTube, проведен в рамките на този проект.

Идентифицирани и анализирани са видеолекции на преподаватели от:

- Преподаватели от ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“;
- Преподаватели от НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“;
- Нов български университет;

- СУ „Св. Климент Охридски“;
- Икономически университет – Варна;
- Университет за национално и световно стопанство.

Университетските видеолекции от времето на онлайн семестрите, представляват видеозаписи на лекции, които преподавателите четат, следвайки учебната програма на съответния курс. Видеолекциите се публикуват на:

- Страниците на университетите, от които са преподавателите – такава е практиката на Великотърновски университет, например;
- Интернет страници на преподавателите – университетски блогове, има такава практика в УНСС, лични страници на преподавателите;
- В YouTube каналите на университетите (ВТУ) или университетските звена (Стопански ф-т на СУ); личните канали на преподавателите – лектори.

Публикувани в интернет, а не само в университетските платформи за онлайн обучение, които са достъпни само за обучаемите, видеолекциите стават достояние за публика, извън академичните среди. Това има своите предимства – например: популяризиране на знанието, обществен контрол върху учебното съдържание и начините на преподаване в университет, защото университетът все пак е публична институция, особено държавните, в която се формира мисленето на младото поколение. Има и своите недостатъци, доколкото винаги съществува възможност от конфликт по повод преподаваното учебно съдържание – както знаем познанието има най-малко две страни.

Могат да се разграничат следните два типа видеолекции, съобразно институционалната им идентификация:

- Подписани от преподавателите – това са видеолекции, публикувани по собствена инициатива на лекторите в личните им интернет платформи. В тази група попада по-голямата част от анализираният тук видеолекции.
- Подписани от институцията – това са видеолекции, реализирани и публикувани от съответното висше училище или университетско звено (ВТУ, НБУ, Стопански ф-т на СУ).

Съобразно методиката, по която са направени, се открояват следните типове видеолекции:

- Запис на проведена онлайн лекция в рамките на учебното разписание. Реализацията на този тип видеолекция изисква: запис в реално време на онлайн лекцията чрез функция за запис на екрана в платформата, в която се провежда лекцията или чрез външно приложение за запис на екрана. Записаният видеоматериал се публикува без монтаж (Икономически университет – Варна);
- Запис на проведена онлайн лекция – по методиката, описана в предходния вариант плюс линеен, покaдрoв монтаж на записаното аудиовизуално съдържание (УНСС, СУ, НАТФИЗ);

- Запис на проведена онлайн лекция плюс художествен и вътрешнокадров монтаж и допълнително озвучаване. Видеолекциите от този вариант наподобяват характеристики на аудиовизуално произведение (филм) (УНСС).
- Заснета лекция, предназначена за четене в онлайн или традиционна аудитория (ВТУ).

Първата видеолекция в УНСС беше записана по време на онлайн лекцията по университетската дисциплина „Икономическа социология“ на 25.03.2020 г. (дванадесет дни след започването на онлайн семестъра). Видеолекцията е публикувана на 27.03.2020 г. в университетския блог на преподавателя доц. д-р Катя Михайлова и в нейния YouTube канал и е на тема „Короната на живота, любовта и познанието“. Видеолекцията е представява художествен монтаж на запис на проведена онлайн лекция. В същата стилистика са и останалите три видеолекции на преподавателя.

Първият пълен курс от видеолекции от типа монтиран запис на проведена онлайн лекция е реализиран и публикуван от проф. д.с.н. Михаил Мирчев, УНСС през май-юни 2020 г. Това е курсът по „Социология“ за специалности от професионално направление „Политически науки“. Отличителна черта тук са съдържателните текстови резюмета, придружаващи всяка от видеолекциите в курса. Проф. Мирчев продължава да филмира и публикува в YouTube канала си онлайн лекциите си и в следващите онлайн семестри. По същото време той преподава и във ФНОИ на СУ. Курсът от видеолекции там е подложен на критика от определени среди – казусът заслужава самостоятелно изследване.

Първият институционален курс видеолекции е реализиран от Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“. Цикълът от видеолекции включва лекции по фундаментални университетски дисциплини, специално подготвени и заснети в официална университетска зала. ВТУ успя по време на онлайн обучението да излъчи три пълни цикъла с видеолекции. Тези видеолекции освен образователната си роля, имат и функция по отношение на изграждане на университетския имидж не само като образователна институция, но и като високоинтелектуална академична общност. Лекциите са достъпни на страницата на университета и в университетския YouTube канал. Тук, в приложение са посочени интернет адресите на описаните университетски видеолекции.

Иновативните подходи при осъществяването на онлайн лекциите, интерактивните учебници, видеолекциите – всички тези иновативни форми за университетско преподаване в онлайн среда, естествено рефлектират и в съответни иновативни практики при текущото оценяване и онлайн изпитването на студенти. Една подобна практика е така напр. „Видеоучебник“, приложен в онлайн курсовете по „Социология на комуникациите“ в УНСС през 2020-2022 г. Практиката продължава да се прилага и в първия курс след

пандемията, който протече изцяло в традиционна форма на живо университетско обучение. Ето какво представлява тя.

„Видеоучебникът“ е изпитна задача, курсова работа, но не реализирана чрез средствата на писмеността, а чрез изразните средства на аудио-визуалния език. Като форма това е аудио-визуален творчески продукт – видео, клип, влог, филм.

Има известна доза метафоричност в наименованието – ако то бъде прието буквално, излиза, че от студентите се изисква да създадат учебник по дадена дисциплина, което е непосилна за тях задача. Затова в смисловото поле на „учебник“ тук се визират знанията и уменията, които студентът е придобил по време на обучението си и, които представя във финалния изпитен продукт.

От гледна точка на съдържанието представлява научна разработка по тема в предметния периметър на дисциплината, с адекватна теоретико-методологическа рамка и методически подходи. Неотменимо изискване при разработването на видеоучебник е спазването на научните и академични етични стандарти. С други думи казано, видеоучебникът е курсова работа – есе, реферат, изследване, но реализирана чрез езиковите средства на аудио-визията.

Вече три поредни учебни години (зимен семестър 2020-2021, 2021-2022, 2022-2023) студентите по социология от УНСС разработват „Видеоучебник“ като изпитна задача в рамките на обучението по дисциплината. Методиката за работа е представена в учебно-методическото пособие „Меди@ Общество. От книгата до видеото“ (Михайлова, 2023).

Иновациите в онлайн обучението и Стратегията за развитие на висшето образование 2021-2030

Веднага след приключването на първия принудителен онлайн семестър – летен на 2019-2020 г., Министерството на образованието и науката предложи Проект за Стратегия за развитие на висшето образование 2021-2030 г. През декември 2020 проектът беше приет от Народното събрание като Стратегия за развитие на висшето образование 2021-2030 г.² Дали линията на развитие, планирана в Стратегията ни харесва или не, е въпрос на субективната ни оценка – имаше не малко становища на колеги преподаватели изразяващи критично и дори негативно отношение към проекта. Обективно погледнато, Стратегията е рамката, в която се очаква да се развива българското висше образование и респективно, ние в него. Щом е в сила, значи трябва да се опитаме по някакъв начин да се адаптираме към нея.

Стратегията предвижда така нар. „всеобща дигитализация“ на висшето образование и конкретна цел за визуализация на минимум 50% от учебната литература до 2030 г. „Всеобща дигитализация“ предполага дигитални форми

² Стратегия за развитието на висшето образование в Р България 2021-2030. Приета с Решение на 44-то Народно събрание на 17 декември 2020 г. Обн. ДВ 2, от дата 8.1.2021 г.

на преподаване, изпитване и съответно дигитални форми на изпитни работи от страна на студентите.

Разгледаните тук иновативни практики за онлайн университетско преподаване – използване на визуални и аудиовизуални материали по време на лекциите, дигитализиране на класически учебни материали, електронни интерактивни учебници, разработване на видеолекции и „видеоучебник“ вместо стандартната курсова работа, напълно влизат в линията заявените приоритети в националната политика за развитие на висшето образование. Те представляват иновативна форма за адаптация към новата образователна и обществена среда и затова, защото са разработени на нов за академичното пространство език – аудио-визуалния език, чрез който се постига новаторска форма за представяне на учебно научно съдържание, адекватна на очакванията на обучаемите като дигитално поколение. Освен това те развиват способността за творческо мислене и създаване на творчески научни продукти както у студентите, така и при преподавателите. Не може да изискваме от студентите креативно мислене, ако самите ние като преподаватели не сме показали, не само разказали, в какви форми може да се прояви творческото научно осмисляне на реалността.

Приложение

Видеолекции на доц. д-р Катя Михайлова, УНСС

Лекция 1. „Короната на живота, любовта и познанието“, 27.03.2020

https://youtu.be/PFHhD_pX58w

Лекция 2. „Семейството на социологията“, 5.04.2020

<https://youtu.be/mpI9PT1umsY>

Лекция 3. „Социална мобилност на три поколения българи“, 28.04.2020

<https://youtu.be/fvSM6DGCY3A>

Лекция 4. „Как оцелява светът 2 и повече хиляди години“, 23.05.2020

<https://youtu.be/8IE3Af-k7UY>

Видеолекции на проф. д.с.н. Михаил Мирчев, УНСС

Плейлист „Социология за Политически науки“

<https://youtube.com/playlist?list=PLdZRutrCn-plMiOLsGHO9B9TSS-EALUsH>

Плейлист „Икономическа социология“

<https://youtube.com/playlist?list=PLdZRutrCn-plMiOLsGHO9B9TSS-EALUsH>

Плейлист „Модерни социологически теории“

<https://youtube.com/playlist?list=PLdZRutrCn-plMiOLsGHO9B9TSS-EALUsH>

Плейлист „Социална работа с етногрупи и общности“

<https://youtube.com/playlist?list=PLdZRutrCn-pmv9UEyVPbY-bT5BV7Ds5Jn>

Видеолекции на доц. д-р Александър Найденов, УНСС

Видео уроци по статистика <https://statistika.bg/video.html>

Онлайн лекции на преподаватели от ВТУ <https://www.uni-vt.bg/bul/pages/?page=4828>

Онлайн лекции на проф. д-р Александър Илиев, НАТФИЗ
Комедия дел'Арте. Лекция 2. <https://youtu.be/YJHc-dBB6Uo>

Комедия дел'Арте. Лекция 3. <https://youtu.be/c1IzptuUGW0>

Комедия дел'Арте. Лекция 4. <https://youtu.be/IVnZio6wQmQ>

Онлайн лекции на проф. д-р Теодор Седларски, СУ

Икономически теории - Episode #03 <https://youtu.be/vXcO9G8eRmg>

Видеолекции на проф. Иван Петров, Икономически университет Варна

05. Бюджет на другите производствени (режийни разходи)

<https://youtu.be/qX2OjbeNvYw>

01. Въведение Контролинг https://youtu.be/fYIgRo_CVA8

„Видеоучебници“ – курсови работи, създадени по време на онлайн семестрите

Катя Михайлова. Онлайн изпит без преписване. Видеоучебници по „Социология на комуникациите“, УНСС, 2021 <https://youtu.be/n6nOgU2kUfg>

Катя Михайлова. Видеоучебници 2022: аудиовизуална социология на комуникациите <https://youtu.be/mxdSdBAMIV0>

Спонсориране на публикацията

Публикацията съдържа резултати от изследване, финансирано със средствата от целева субсидия за НИД на УНСС по договор № НИД НИ – 24/2020.

Литература

Mihailova, K., M. Mirchev. Parviat onlain semester v UNSS prez pogleda na studentite I преподаvatelite. V: Nauchni trudove na UNSS, Tom 3/2021, str. 13-56.

Mihailova, K., Medi@ Obshtestvo. Ot knigata do videoto. Sofia, IK – UNSS, 2023.

Mihailova, K., Medi@ Obshtestvo. Sofia, IK – UNSS, 2016.

Pecheva, M. Izsledvane, razrabotvane I vavejdane na inovativki metodi v procesa na obuchenie. UNSS Proekt № НИ - 13/2019.

Merton, R. Social Theory and Social Structure. The Free Press, 1968.